

СЫЛДЫСЧЫГАШ

№ 32 Август 12 2008
(2895) вторник чыл

1945 чылдың март 1-де үндезилеттинген.
1990 чылдың февраль 1-де катап тургустунган.

Хүнүн үнери: 6.02; ажары: 21.05
Хүн дуртунуң узуну: 15.03
Айның үнери: 19.40
Ажары:

Солун вторник санында үнер.
Садар өртээ дугуржулга өзүгээр.

СЫЛАМСТЫК ЧЕДЭЭДЕРИ

ПЕКИНДЕ ОЛИМПИЙ ОЮННАРЫ

Август 8-ге Кыдат-тын төвү - Пекин хоорайга Олимпий оюннарының ажыдышыкыны болган. Аңаа киржири-биле делегейин дыка хөй чуртта-рындан шылгарангай белеткенген спортчулар бол-гаш "аарыкчылар" чедип келген.

Пекинде россияның спортчуларының тускай бажыны аңгылаан. Ол хоорайның каас-чараш турумадыг черлеринин бирээзи Хоухай деп парк-та туруп турар. Аңаа рос-сийжи спортчулар ара-зында чоок чугаалажып, янзы-бүрү хемчеглерге киржип, дыштанып алыр-аргалыг болурлар. Ол-ышкыш бо бажыңга ша-налдыг черлерге үнген спортчуларга байыр чеди-рер болгаш даштыкы аал-чыларны база хүлээп алыр.

Олимпий оюннары август 24-ке чедир улам-чылаар. Россияжи спорт-чулар бо олимпий оюнна-рынга хөй санныг алдын, мөңгүн, хүлер медальдар-ны чаалап алгаш кээр-боор деп Россияның "аа-рыкчылары" бүзүрөп, ма-нап турар.

ВЛАДИМИР ПУТИН ТЫВАГА ДОКТААГАШ БАРГАН

Кыдаттын төвү Пе-кинге болур Олимпий оюннарыңче ужуп бар чо-рааш, Россия Федерация-зының Чазаның Даргазы Владимир Путиннің са-моледу орук ара Кызылга доктааган. Ол август 7-де ТР-нің Чазаның Дарга-зы Шолбан Кара-оол-би-де ужурашкан.

• 1921 чылдың август 13-16 хуннеринде Суг-Аксы деп черге Бүгү - Тываның тургузукчу Хуралы болуп эрткен. Аңаа баштайгы Конституцияны хүлээп алган. Таңды-Тыва Улус Республика тургустунган.

Хөглүг, омак, байлак
Бистиң Тыва дээң-дээң

АК - КӨК ТЫВАМ

Харлыг Саян,
Кадыр Таңды —
Алышкы дег сыннары бар,
Каа-Хем деп,
Би-Хем деп —
Угбашкы дег хемнери бар...
Олар төдү тутчуп-тутчуп,
Оңмас ак-көк Тыва болган.

Алдай, орус, моол, хакас
Акы-дунма кожаларлыг,
Азий диптин төвү чер боор,
Каргыраалап, сыгырткылап,
Каптагайны магадаткан
Кара баштыг тывалар бис.

Шаандакы чаңчылдарлыг,
Сарыг шажын чүдүлгелиг,
Чавагалыг чаъжын өрзөн
Чараш кыстар салгал дамчаан
Чарыш аъттыг, мөге девээн
Чалыы Тывам онзагай-ла!

Харлыг Саян,
Кадыр Таңды —
Алышкы дег сыннары бар,
Каа-Хем деп,
Би-Хем деп —
Угбашкы дег хемнери бар...
Олар төдү тутчуп-тутчуп —
Оңмас ак-көк Тыва болган.

Зоя ДОНГАК.

ЧАЙГЫ ДЫШТАНЫЛГАГА - ХОСТУГ УЕВИС

Хөглүг
чай-2008

Чайгы дыштанылганын уруглар боттарынын күзели - биле канчалдыр-даа эрттирип турар. Чамдык уруглар дыштанылганын лагерлерге хөй эш-өөрү - биле эрттирикээр, чамдык кожууннарда уруглар дыштанылганын хем кыдыынга эштип, ойнап-хөглөп эрттирикээр. Киж, бүрүзү дыштанылганын бодунун күзели-биле эрттирерге солун. Бо үеде бичин уругларның чамдыктары дыштанылганын ажылдап база эрттирип турарлар. Кожууннарда келген уруглар хоорайга кээп ажылдап турар. Ажылдап алган акшазы-биле өөредилге херекселдери болгаш боттарынга ажыктыг чүүлдерни садып алырлар. Бичинизинден тура ажылдап эгелзэн амыдыралга кызымак уруглар база аравыста бар. Чайгы дыштанылганын халас эртирбейн ойнап, хөглөп, ажылдап эрттиринер уруглар!

Эдита ХОМУШКУ. Бажың-Алаак
школазы, Чөөн-Хемчик кожуун, 6 класс:

— Мен чайгы дыштанылгамны кайнаар-даа барбайн, бажыңымга ажылдап, ойнап эрттирикээр мен. Ам бо үеде хоорайда чедип келген, чааавамның базаарда ажылынга дузалажып, ажылдап тур мен. 3 неделя ажыл-дадым. Ажылдаан акшам-биле өөредилге херекселдери база бодумга херек чүүлдерни садып алыр мен. Дышта-нылгамны ажыктыг эки эрттирип тур мен.

Айлаана КУУЛАР. Чадаананың №2
школазы, 2 "б" класс:

— Мен чайгы дыштанылгамны ойнап эрттирикээр мен, хөй кезинде хостуг үемни хем кыдыынга эштип ой-наар мен, ынчалза-даа лагерь барыксакас мен. Амгы үеде, хоорайга келгеш, базаарда ажылдап турар угбамга ду-залажып тур мен. Угбамны Азияна Монгуш дээр. Угбам чай-гы дыштанылганын база ажылдап эрттирип турар. Мен угбамга дузалажырынга ынак мен. Эки дыштанып тур мен.

Интервьюну Айгуля ЧУЛДУМ-ООЛ алган, журналистиканың 4 курс, КТ "МАНАС" университеди. Чуруктар авторнуу.

2008 ЧЫЛ – Россия Федерациясында Өз-бүлө чылы

Чогаадыкчы конкурс "Өзүмнер-2008"

"Мээн өг-бүлөм — чоргааралым"

Кодан ышкаш ак болзун!
Хойгулаштыр калбара самирзин!

Шорла ышкаш каас болзун!
Шорлаа ышкаш ковай болзун!
Шыба улустун алыштары.

Ўзун назин назыдазин!
Ўбаан ыргалды болзун!

Конкурска

Конкурска

ҮЛӨГЕРЛИГ ӨГ-БҮЛӨ

Өг-бүлө дээрге бичии күрүнө-жигеш. Ынчангаш өг-бүлө чылында чоок кижилерим: авамның кады төрзөн хеймер дуңмазы **Михаил Чадамбаевич** болгаш чааававыс **Наталья Кашпык-ооловна Монгуштарның** өг-бүлезинин дугайында бижикиседим.

Монгуш Михаил Чадамбаевич 1939 чылдың август 12-де Сүт-Хөл кожуунун Суг-Аксы суурга төрүттүнгөн. 1957 чылда Бора-Тайга ортумак школазын дооскан. Кызылдың садыг училищезин дооскаш, Сүт-Хөл райпозунга ажилдап эгелзэн. 1960 чылда, Монгуш Наталья Кашпык-ооловна - биле салым-хуузу кадып, өг-бүлө туткан. Сүт-Хөл райпозунун бараан складын эргелекчилеп ажилдап турган. Бистиң даайывыс хөлчөк оожум, топтуг, дузааргак, ак сеткилдиг, арын-шырайындан үргүлчү хулүмзүрүг ыравас. 1970 - 1985 чылдарда автолавка мунуң аалдар, сумулар аразынга идик-хеп, далган-тараа, аыш-чем садып, кончуг кызымакай ажилдап чораан.

Ол үелерни дыка эки сактыр бис. Бис ынчан школага өөренип турган бис. Даайывыс суурда бажынывыска үргүлчү автолавкалыг чедип кээр. Кээрге бис дыка амбыраар турган бис. Автолавказын бажың даштынга тургузуп кааш, бажыңче чаа-ла кирип кээрге-ле, кады кожа чурттап турган кожаларывыс дораан халчып кээрлер. Келгеш, оочурлап-ла эгелээр. Оон даайывыс шайлап алгаш, бичин чугаалашкаш, үнүп келгеш, автолавказын ажыдар. Бараан, идик-хеп, аыш-чемни аажок сонуургаар. Дыка-ла солун, бөдүүн үе турган! Барааннарны тудуп, суйбап, сонуургап көргөш, саттынып-ла эгелээр. Ол үеде 1 шоодай 50 кг. далганның өртзө — 16 акша, шынары эки ак далганның — 18 акша, хлеб өртзө — 16 көпеек турган.

1985 — 1992 чылдарда Сүт-Хөлдүн белеткел конторазынга директорлап ажилдааш, хүндүлүг пенсияже үнгөн. (Ынчан СССР болгаш коммунизм үези турган).

1970 чылда "Совет садыгың тергини" деп хөрек демдээ, 1985 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Кожуунун, сумунун Хүндүлүг бижикитерин санаар болза дыка хөй. Сочи, Москва, Красноярск хоорайларже халас путевкалар-биле шаңнаткаш, дыштанып турганнар. "Күш-ажылдың хоочуну" деп аттын эдилекчизи. Хөй чылдарда садыг ажилыңга ажилдап чораан дуржулгазы улуг, чогаадыкчы, дузааргак, хүндүлүг автолавщик — садыгчы даайывыс — Михаил Чадамбаевичини хүндүлээр, анаа чоргаарланыр бис.

Ынак чааававыс — Монгуш Наталья Кашпык-ооловна. 1942 чылдың июль 30-де Ак-Даш суурга төрүттүнгөн. 1956 чылда Ак-Даш школазын дооскан. Улаштыр садыг училищезинче өөренип киргеш, ону чедишкинниг дөзүп алган. Сүт-Хөл райпозунга садыг-жылап, столоваяга эргелекчилеп, кассирлеп, профэвилел даргалап чангыс организацияга дыка хөй чылдарда дуржулгалыг ажилдап чораан садыгчы. Суурнун херэз-женнер чөвүделиниң даргазынга база чогаадыкчы тывызык ажилдап, янзы-бүрү темаларлыг оюн, кечээлерни, конкурстарны, ужура-жылгаларны хөйү-биле эрттирип келген. Ол үеде агитбажыңнар аразыңга соңчарыш аңгы-аңгы адырларга чоруп турган. Херэз-жен чонун ажил-амыдыралга хамаарылгазы, корум-чуруму, ажы-төлүнүн өөредилге, кижизидилгези,

бажың-балгадының арыг-шевери, хөй-ниитиге киржилгези... дээш бүгү талазын көрүп, түңнелдерни үндүрүп турганы хөлчөк эки. Хөй чылдарда эки ажылын үнелеп көргөш Москваже, Сочи же халас путевкалар-биле шаңнаткаш, дыштанып чораан. "Совет садыгың тергини" база "Күш-ажылдың хоочуну" деп медальдарың эдилекчизи.

Бис чааававыска дыка ынак бис. Ол баштак-хөгүлүг, дузааргак, чараш, шевер уран-холдуг, аыш-чем кылып турда — холу чемзиг. Хостуг үеде черле анаа орбас, аргыттыңан, дааранган, аыш-чем кылган турар. Артында каттырып-каттырып, хөөрөп-хөөрөп ажилдаар. Амгы үеде кайызы-даа хүндүлүг дыштанылгада. Чеже-даа хүндүлүг дыштанылгада болза, черле анаа орбас. Уругларыңга азы уйнуктарыңга чеңи-чоктар, тыва тоннар даараан, ук, хол-хап, бөрттер аргаан, аңгы-аңгы бичии пөстөр-биле дорожка, хевистер сиилбип кылган турар.

Ажы-төлү шупту дөрт, улуг олу — **Монгуш Геннадий Михайлович** Кызылдың автоорук техникумун дооскан. Амгы үеде Тыва Лицейде оралакчы директорлап ажилдап турар. Өөнүң ишти **Алекмаа Дажыевна** — бухгалтер, ийи уруглуг — **Чодураа, Чингис**.

Ортун уруу — **Монгуш Лина Михайловна**. Омскиниң көдээ-ажыл агый институтун база Сибириниң Күрүнө албан хаагчылар Академиязын дооскан. Хөй чылдарда **ККАС** (Республиканың Хамааты Байдалының Акт Бижидилгезинде) чогаадыкчы ажилдап чоруур аныяк специалист. Өөнүң ээзи **Слава** — дуржулгалыг чолаачы. Бо өг-бүлө: үш уруглуг, бир оолдуг. Уруглары: **Алдынай, Ай-Суу, Чаяна, Шериг-оол**.

Хеймер уруу — **Лена Михайловна**. Кызылдың кооператив техникумун дооскан. Оолак хүреген — хууда сайгарлыкчы. Үш чаптанчыг оолдарлыг: **Оскал, Орлан, Алеша**.

Эң бичиизи — **Руслан**.

Ажы-төлүн эртем-билигте өөредип, амыдыралдың делгем оруунче уштап-баштап, мөзүлүг кижилер кылдыр өстүрүп кижизиткен, бо үлөгерлиг ада-иеге чоргаарланмас арга чок. Хостуг үеде уруглары, уйнуктары-биле кады агаарлап, дыштанып, аржааннап, каттап, тооруктап, кулчалап, телевизор көөрүңге, солунсеткүүлдер номчурунга, тоолдажып, солун чугаалажырыңга ынактар. Огородунда олуртуп алган ногаа чимизи дыка хөй. Уйнуктары хостуг үезинде кырган-ава, кырган-ача-зыңга барып дузалажып, дыштанылганын ажыктыг, солун кылдыр эрттирип турарлар. Уруглары чедип кээрге оларга улуг өөрүшкү!

Михаил Чадамбаевич, Наталья Кашпык-ооловна МОНГУШТАР.

Хүндүлүг чааававыс —
Наталья Кашпык-ооловна
июль 30-де 66 харлаан, даайывыс
бөгүн, август 12-де, 69 харлап турар. Ынчангаш
төрүттүнгөн хүннери-биле Михаил Чадамбаевиче
база Наталья Кашпык-ооловнага аас-
кежикти, узун назынны, каң дег быжыг
кадыкшылды, бистиң аравыска ам-даа хөй
чылдар чурттаарын күзедивис!
Лориса СААЯ, Саглы СУУР.

СТРАНИЦЫ СЕМЕЙНОГО ЧТЕНИЯ

Конгулуур

Чечен чогаал
арны

Никакое чтение не требует столь строгой формы, как чтения отрывочных, разбросанных мыслей.

И. Гердер

Читая, не размышляя, все равно, что есть и не перебаривать.

Э. Берк

Уругдар чурун тур!

Арга-арыг, хем кыдында улуг ак школа. Ол дээрге Кызыл-Тайга ортумак школазы. Ында хей салым-чаянның өөреникчилер база улуг эртем-билиглиг башкылар бир демниг ажылдап, өөренип турар.

Оон аңгыда, бистин школа-выста хей бөлгүмнер бар. Олар-ның бирээзи — чурук бөлгүмү

“Палитра”. Мында школаның чуруурунга салым-чаянның уруглары кээп өөренип турар. Башкывыс школаның аныяк башкыларының бирээзи — **Ооржак Галина Сергеевна**. Ол чуруттунарынга ынак уругларны чурулганың чажыттарынга өөредип, бодунуң чагыг-сүмезин берип турар.

Бөлгүмде кээп турар уруглар-нын саны хей. Шупту чуруттуна-рынга ынак, башкыны дыңнаар, эки кижизидилгелиг уруглар. Бистин бөлгүм уруглары школа, ко-

жуун, республика чергелиг кон-курстарга киржи, шаңналдыг черлерни ээлеп, боттарынын уран-талантызын чонга көргүзүп чоруу-рлар. “Палитра” бөлгүмүнде найыралдыг, демниг, кызымаккай уруглар бар.

Бөлгүмүвүс чаа-ла сайзырап орат, ынчангаш шупту чүве мур-нувуста. Бистер шупту бөлгүмү-вүске ынак бис.

Урансай КУЖУГЕТ, Кызыл-Тайга ортумак школазы, 7 класс.

ТАНЫЖЫҢАР: ЧУРУЛГА БӨЛГҮМҮ “ПАЛИТРА”.

Сай-Суу ОНДАР, 7 класс.

Намыр ООРЖАК, 7 класс.

Доржу ХЕРТЕК, 7 класс.

Урансай КУЖУГЕТ, 7 класс.

Сай-Суу ОНДАР, 7 класс.

ЭЗОПТУҢ БАСНЯЛАРЫ

МООРТАЙ БИЛЕ ДАГААЛАР

Бир-ле катап моортай куштар коданында дагаалар араан дугайында дыңнай тыртып каан. Дегиит эмчи болуп “хуулуп” алгаш, дериг-херекселдерин колдуктап-каш, олче утлапкан иргин.

Эргинден кирер-кирбес чорааш-ла, дагааларның калыкшыл байдалын айтырган. Олары тургаш: “Сен-не бо чоокка турбас болзунза, тергини эки боор ийик” деп харылыааннар.

Кедергей эки боор көстүк-сезе-даа, солугу-саклай кижилерни улус баштай көргөш-ле энде-вес.

ДЕҢ ӨЗЭЭ

Ат-алдар болгаш амыдыралчы чедишккиннер кижилер амытан-ның карактарын халыптавазын: кандыг-даа хүндү, алдар мөңгези-биле оонуу болбас!

Денниң өзээ хөлбөң үстү кустуктур чооглап алгаш, хүнден-даа артык чырыкты мен берип тур мен деп мактанып олургаш, бак чаяан-ның чүвези ийик, чорумал салгын-ның эзининге өжүп каап-тыр. Бир кижилер катап ону кыспыл тургаш чагаан: “чулчуравайн чырып-ла турганың дээр-дир, күжүрүм. Чырыткыларның чайырын хөмүрүр-тип шыдавас-даа сен”.

КАДАЙ БИЛЕ ДАГАА

Бир дулгуяк кадайның дагаазы хүннүң-не чаңгыс чуурга төрүүр

турган. “Эки чөмгөрер болзумза, дагаам хүнде-ле ийини чуургалаар апаар чадаваз” деп бодап келгеш, кадай-даа оозун өй-хөмчөөл чокка чөмгөрүп эгелээ. Ынчаар орта, дагаажыгаш эрттир семирээш, төрүвөстей берген.

Чамдык улус хөй орулга алыр деп чазыйлааш, бодунда бар чүүлдерин чидирип алырлар. ОГОРОДЧУ

Огородчу ногааларын сугтарып, кидин-түлүк ажылдап турда, бир кижилер келгеш айтырган: “Бок үнүштер чүге кадык-шыырак, а тарымалдары чүге кошак, сулар-тай болур ирги?” Анаа Огородчу мынчаар харылыаан дээр: “Чүге дизе бок үнүштерге чер — ие, а өскелеринге — сонгу ие”.

Ынчангаш ада-иелиг ажы-төлдөн сонгу башкы улустун ажы-төлү аңгы болур ужуру-даа ол. ТАРААЧЫН БОЛГАШ

ООН ООЛДАРЫ

Тараачын назылап кырааш, бодунуң оолдарын тергини ажил-чиннар кылып каар бодай берген. Бир хүн оларын кый деп алгаш чугаалап-тыр: “Оолдарым, бо вино-град дөстөрүнүн кайы-бирээзинин дөзүндө эртинелер хөөп каан мен. Ол шагда-шагда болган чүве-дир ийин, уткан-дыр мен”. Ашак бурганнай бээр билек, оолдары хүү-ректерин туткулап-каш, ол чоок-ка-выны кижилер базар чер чок кылдыр коптарып каапканнар. Чалгаа эр-

лер чүнү-даа тыппайн чангылап келзе-даа, чымчаттыгын виноград дөстери кажангызындан-даа хөй дүжүгү хайырлаан дижир.

Басняда чугаалап турары дең куш-ажыл — алдын шыгжа-мыр-дыр.

КОЙГУННАР БИЛЕ ПАГАЛАР

Койгуннар бир-ле хүн аянга чыгып кээп, олардан кортук амы-таннар чок деп чүвени медресеп бил-гештин. хары угда шупту сугга дү-жүп өлү бээр дээштин бир ээпкекке келгеннер. Оларның кылажынын сөдүртүнчек даажын дыңнаан па-галар хөөлбектин эң ханызынче шымны бергеннер. Улуг койгун ону эскере тыртып кааш: “Көрүнер даан, бистен-даа кортукпайлар бар-дыр, ам мунгарап-деңгере-даа канчаар бис” - деп өөрүп ал-гырган иргин.

Чамдык кижилер өскелер-ниң качыгдалын көргөш, боду-нуң човалаңын чазамыктап аар болгулаар.

ПАГАЛАР

Чурттап турган тулаазы сог-лу бээр орта, ийи пага сүмөлөшкөш, чаа турлап дилеп салчыпканнар. Ынчап чорааш, бир кудукка кээп доктааганнар. Бирээзи тургаш боданмай-даа: “Боже шурай берээли” деп санал кириген. Өскези анаа удурланып: “Чурттай-ла берген дижик бис, кудуктун суу соглу берзе, оон канчап үнер бис, эш?” - диген.

Бодал чокка эстедип турарлар-ны бо басня кичээндирип турар.

МЕНГИ НАГААН-ООЛ-ОВИЧ ООРЖАК — таланты-аыг аныяк шүлүкчү.

Ол 1975 чылдың январь 8-те Бай-Тайга кожуунунун Бай-Тал сумузунун Устүң-Чээк-Ой деп черге малчын өг-бүлөгө төрүттүнген. Эге школы Бай-Талга өөрөнгөш, 1992 чылда Тээлиниң №1 школазын доос-кан. Школачы чылдарында-ла “Сылдысчыгаш” уруглар со-луну-биле доктаамал харылза-жып, аңаа хөй санныг шүлүк-терин парладып келген болгаш ан-даа харылзажып, чогаалда-рын парладып турар.

Амгы үеде Туран хоорай-ның №2 школазының башкы-зы. Россияның болгаш Тыва-ның Чогаалчылар Эвилелиниң кежиүңү.

Бөгүңгү чидүрүлгедө деле-тейде билдингир чогаалчы Эзоптун басняларын Менги Ооржактын очулгазы-биле чырыттыгыс.

● 1993 чылдын август 11-де Кызылга Надя Рушеваның музейиниң филналы ажиттыгын.

Ава деп сөс өртемчей-де эн-не энерелдиг, эргим, буянный сөс. Чүге дээрге бичини чаштын адаар сөзү ол. Эң чоок, эң эргим, эн-не ачы-буянный кижиге — авазыңа эргелетпээн, оон ырыңа таалап, йөрээл сөзүн дыңнап өспээн кижиге чырык өртемчейде ховар.

Чырык чер кырыңа чүглө 17-ле чыл чурттаан, алдарлыг бичини чурукчу Надя Рушева бодунун чурттап эрткен кыска чуртталгазында эн-не буянный, эн-не хайыралдыг, топтук мөзү-бүдүштүг авазы — баштайгы тыва балерина **Наталья Дойдаловна Ажыммаа**-биле эн-не аас-кежиктиг, кайгамчык хүннерни эрттирген.

Баштайгы тыва балерина кандыг кижиге чорааны, ол хире кижиге кайгап-даа ханмас салым-чаянның уругну канчаар кижизидип өстүрүп чорааны дээн чергелгил айтырыгларны ук бижип турарым чогаадыгга ажыдып, долу чырыдып көргүзери-биле Е.Т. Танованың “Иениң салым-хуузу” деп номун номчуп танышкаш, дараазында түн-нелдерни бодумга үндүрдүм.

Наталья Дойдаловна-ның өскөн-төрээн чери Биче Баян-Колдун Уш көжээ деп чер. Аңаа бүгү сагыш-сеткилинден ынак кырган-авазының эргелединге өскөн уругнун бичининден чүвөгө өөреничели кончуг болган. 1942 чылда театр студиязының чанында чаа тургустунган цирк бөлүүнге шилилге эрткеш, цирк сургуулунга өөренип эгелээн. Чоорту бодунуң күзели-биле балетче шилчээн. Чингезек дурт-сынның, улуг кара кыдырык карактарлыг чараш кыс балеттин ээлгир, чараш пластиказын дораан өөренип алкан. 1945 чылда театрға чаа тускай эртемниглер келген. Оларның аразында чурукчу **Николай Константинович**

БУЯННЫГ, МӨЗҮ-БҮДҮШТҮГ ИЕ

Рушев база келген. Ол ийи аныяк кижиниң салым-чолу бир-ле байырлап болган кежээ танцы үезинде доңнашкан. Күскээр чайын, август айның сөөлүрүдир аныяктар өгленип алган.

Наталья Дойдаловна өг-бүлениң езулуг эриг сеткилдиг, холу чөмзиг, ачы-

Авамның чуруу (16 хар).

буянный херээжен ээзи, өг-бүлениң эр ээзинге болгаш уруунга ол чүдөн-даа артык ынак чораан. Ол Душанбе, Улан-Батор, Москва-даа чурттап чорааш, ниити чуртталга бажынынга чангыс тар өрээлге чурттап-даа турза, оон ундаргай, кударгай чораанын кым-даа көрбээн, ажил-ишче шымны берген, ак сеткилдиг ажиллап чораан. Алызындан биче сеткилдиг Наталья Дойдаловна төрөөн Тывазының, ынак башкызының адын сыкпас дээш, ол шынап-ла “тос дерин төп турган”.

Кажан олар Улан-Баторга ажил-амыдыралының аайы-биле аңаа чурттап турда аас-кежиктиг өг-бүлөгө баштайгы дун уруу, чаптанчыг чараш кызы Надя, моолдап Найдан төрүтүнгөн. Иениң болгаш ада-ның өөрүшкүзүн деңнээр аргажок. “Уруум кым-даа болур болза хамаан эвес. Ону төлөпиг, мөзүлүг кижиге кылдыр өстүрүп каар болзумза, меңээ аас-кежик

ол-ла ынаан” — деп, Наталья Рушева бодап чораан. Чаптанчыг уруун базым бүрүзүндө кижизидип, оон салым-чаянның чурукчу болурунга идигни берип, таарымчалыг байдалдарны тургузуп, авазы эргежок чугула ролду ойнаан. “Угаанныг кижиге кажан-даа адыргавас, улуур-гавас, биче сеткилдиг, хүндүлээчел болур чоор” — деп уруун чангыс эвес удаа кижизидип чораан.

Төрөөн Тывазындан талыгыр ыракка аас-кежиктиг чурттап-даа чорза, ол өскөн-төрөөн черин ыдык сеткип, кырган-авазы-биле кады чурттап чораан черлери каракка көстүп, чамдыкта сырынналы-даа бээр, оон төрөөн черинге ынааның херечизи ол. Бег, кунчуу-биле сөс-даа каржып көрбөөн езулуг тыва ие-херээжен кижиниң мөзү-шынарын бодунда сиңирип алган, бо кайгамчык сагыш-сеткили байлак, эвилең-ээлдек, дузааргак, ажил-амыдыралчы, төрөлзирек, чоңурак ава кижиге мөгейбестин аргазы чок. Оон дугайында кунчуу мындыг сөстөрнү эн-не чылыг сеткишкин-биле чугаалап турар: “Тыва келин эн-не топтук томаанның, эгенинчел, сагыш чогаа-чал, хүндүлээчел боор чүвө-дир”. Ол дээрге кижиде эн-не үнелиг шынар болгай, Наталья Дойдаловна Рушева шынап-ла төлөпиг келин.

Ава кижиниң ынакшылы кажан-даа эстип төнмөс, ынчангаш Е.Д. Танованың “Иениң салым-хуузу” деп номун ие кижиниң овуур-хевирин эн-не чырык сеткил-биле чуруп көргүскөн чогаал деп санаар мен.

Чаяна САТ. Кызыл-Чыраа ортумака школазының өөреникчизи.

Бистий календарыыс

Август

● 13 — 1921 чылдын август 13-16 хүннеринде Суг-Аксы деп черге Бүгү - Тываның тургузукчу Хуралы болуп эрткен. Аңаа баштайгы Конституцияны хүлээп алган. Танды-Тыва Улус Республика тургустунган.

● 14 — 1946 чылда Тываның эн-не бедик чери Монгун-Тайганың шылшыынче (3976,9м.) Москва чурттуг Юрий Промптовка баштапкан бөлүк туристер бир-ле дугаар үнгөн. Оон соонда ол бедикке янзы-бүрү чуртардан хей санныг туристер четкеш келген. Оларның аразында ук бедикке каш-даа катап үнгөн тыва туристер база бар.

● 15 — Республика хүнү.

— 1931 чылда Тыва Арат Республиканың пионерлериниң бир-ле дугаар следу болуп эрткен.

— 1948 чылда Күрүне ажалыдакчызы, Тыва Республиканың Санажылга палатазының даргазы **Валерий Болай-оолович Салчак** төрүттүнгөн.

● 17 — 1944 чылда Тыва Арат Республиканың Биче хуралының онза сессиязы “Тыва Арат Республиканы Совет Социалисттик Республиканың Эвилелиниң составына киреринин дугайында” Декларацияны хүлээп алган. Ук сессия амгы үеде республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң эрги бажынынга болуп эрткен.

● 18 — 1991 чылда Самагалдайга 800 номерлиг автоматчыткан телефон станциязы ажылгалап кирген.

2008
Август
13 - 19

Кыдат тараачыңа дуган-хүрээге канчаар чедеринге дузалажып көрүңерем, уруглар?

Чагыдылга-2008

ӨГ-БҮЛӨ БҮРҮЗҮНГЕ — “СЫЛДЫСЧЫГАШ”

2008 чылдын 2-ги чартында чагыдылганы айланды, чыл төнчүзүңгө чедир арткан айларда-даа чагыдып ап болур силер. Өг-бүлө бүрүзү “Сылдысчыгаш” солунну чагыдып алырынче кыйгырдывыс!

Идегел-биле,
“Сылдысчыгаштын”
коллективи.

СЫЛДЫСЧЫГАШ

фестивалының дипломантызы,
“Чонер-даш-2004” республика конкурсуунун лауреады, Рос-
сийаның Журналистер Эвилелиниң дипломантызы.

“Океан-97” Бүгү Россия

Тургузукчулары:

Тыва Республиканың партияла болгаш ин-
формация талазы-биле куруне комитеди, Тыва
Республиканың ниити болгаш профессионал
өөредилге яамызы.

Кол редактор Александр ШОЮН

Редакцияның адреси: 667000, Тыва Республика
Кызыл, Красноармейская кудумчузу, 100. Парла-
да бажыны, 4-ку каат, кабинеттер 75, 76, 77, 79.

ФАКС 8(394) 22-2-06-17. Телефоннары: Кол
редактору — 2-06-17. Секретарь — 3-17-90
Килдистер — 3-17-87. Бухгалтерияның — 3-17-90

Индексиз 10013.

Тираж 3821 экз.

Чагыг №140.

Россия Федерациязының Парлада, телерадиоин-
формация болгаш массалыг коммуникация херектериниң
талазы-биле яамының Ортаагы Сибирде регионнар
арзының деңгээлээр эргелели “Сылдысчыгаш” солуну
бүрүткүзи. Херечилели — Т-00015.

10 шикта. Херек кырында понедельникте 9,00 шикта
Редакция бижимел чүүдөргө, тыртыгарым, чу-
раш чуруктарга, шүлүк болгаш проза чогаалдары-
га сайгарылга кылбас болгаш оларны элдеринге дөдө-
дөткөп, авторлар-биле чагаалажылга чоруунас.

Солуну ТР-тин “Тываполиграф” курулуниң унитарлыг
бүдүрүлгенине партияга (Кызыл, Шетимская-Кравченко.1)
Парладагже дузаары: график езуугар понедельникте

Солуну РФ-тин парлада болгаш массалыг
коммуникация херектериниң талазы-биле Аген-
тиелениң деткимчези-биле үндүрүп турар.